

МІНІСТЕРСТВО ОХОРОНИ ЗДОРОВ'Я УКРАЇНИ
Донецький національний медичний університет ім. М. Горького

“ЗАТВЕРДЖУЮ”
Перший проректор ДонНМУ
Проф. О.М.Талалаєнко

“ ”

РОБОЧА ПРОГРАМА
пропедевтика внутрішньої медицини

Для спеціальностей: № 7.110101 “Лікувальна справа”, № 7.110104 “Педіатрія”,
№ 7.110105 “Медико-профілактична справа”

Факультет – медичний № 1, медичний № 2, медичний № 3, міжнародний медичний

Кафедри:

- пропедевтики внутрішньої медицини і загальної практики – сімейної медицини,
- пропедевтичної та внутрішньої медицини

Нормативні дані:

Форма навчання	Курс	Семестр	Кількість годин				
			кредитів	Всього годин	аудиторних		СПРС
					лекцій	практичних	
Денна	3	5-6	6,5	195	40	110	45

Робочу програму склали: проф. Ігнатенко Г.А., проф. Синяченко О.В., проф. Єрмолаєва М.В., доц. Такташов Г.С.

Програму обговорено на спільному засіданні кафедр “ ____ ” _____ 2011 р.

Протокол №

Зав. каф. пропедевтичної та внутрішньої медицини,

чл.-кор. НАМНУ, проф. Ігнатенко Г.А.

Зав. каф. пропедевтики внутрішньої медицини і загальної практики-сімейної медицини

чл.-кор. НАМНУ, проф. Синяченко О.В.

Програму ухвалено на засіданні циклової методичної комісії “ ____ ” _____ 2011 р., протокол №

Голова циклової методичної комісії з терапії

д.м.н., проф. Губергірц Н.Б.

Програму розроблено на підставі типової програми “Пропедевтика внутрішньої медицини”, затвердженої комісією НМР МОН України протокол №2 від 17.03.2006р. і з додатком до програми затвердженої ЦМК з вищої медичної освіти від 15.04.2008р. і з змінами 2011р.

Структурований план з дисципліни «Пропедевтика внутрішньої медицини»

Структура навчальної дисципліни	Кількість годин, з них			СРС	Рік навчання	Вид контролю
	Всього годин/ кредитів	Аудиторних				
		Лекції	Практичні заняття			
	195/6,5	40	110	45	3	
Модуль 1 Змістових модулів - 5	105 годин / 3,5 кредити	18	52	35		Поточний та підсумковий модульний: - Тест-контроль - Контроль практичних навичок - Аналіз результатів інструментальних досліджень
Модуль 2 Змістових модулів - 4	90 годин / 3 кредити	22	58	10		Поточний та підсумковий модульний: - Тест-контроль - Контроль практичних навичок - Аналіз результатів інструментальних та лабораторних досліджень
У тому числі: підсумковий модульний контроль засвоєння двох модулів	8		4	4		Підсумковий модульний (стандартизований)

Структура робочої навчальної програми

Модулі, змістові модулі, теми	Кількість годин (кредитів)				Рік навчання	Вид контролю
	Всього год/кредит	аудиторних		СРС		
		лекцій	практичних			
Всього	195/6,5	40	110	45	3	
Модуль 1. ОСНОВНІ МЕТОДИ ОБСТЕЖЕННЯ ХВОРИХ В КЛІНІЦІ ВНУТРІШНІХ ХВОРОБ Цілі модуля: 1. Демонструвати володіння морально-деонтологічними принципами медичного фахівця та принципами фахової субординації у клініці. 2. Демонструвати володіння навичками проведення опитування, фізикального й інструментального обстеження хворих та аналізувати їх результати у клініці внутрішніх хвороб.	105/3,5	18	52	35	3	
Змістові модулі:						
Змістовий модуль 1. Вступ у клініку внутрішніх хвороб. Основні правила розпитування та огляду хворого. <i>Конкретні цілі:</i> - Засвоїти основні принципи проведення обстеження хворого за традиціями вітчизняної терапевтичної школи - Методично правильно проводити розпитування та огляд хворих із патологією внутрішніх органів - Тракувати взаємозв'язок скарг хворого та робити попередню оцінку щодо ураженої системи організму - Узагальнювати результати розпитування та огляду хворих та вирізняти на їх підставі основні симптоми і синдроми	14	2	8	4	3	Поточний контроль у вигляді виконання різноманітних завдань – тестів формату А, тестів з конструктивною відповіддю тощо;
1.1 Тема: Роль і місце пропедевтики внутрішньої медицини серед клінічних дисциплін терапевтичного профілю. Пропедевтика внутрішньої медицини як введення в клінічну практику. Історія становлення пропедевтики внутрішньої медицини в Україні та за її межами. Внесок відомих клініцистів М.Я.Мудрова, Г.А.Захар'їна, С.П.Боткіна, О.О.Остроумова, Т.Г.Яновського, В.П.Образцова, М.Г.Курлова, М.М.Губергіца, М.Д.Стражеска, М.П.Кончаловського, М.В.Черноруцького, Г.Ф.Ланга, О.Л.Мясникова, Б.С.Шкляра у розвиток вітчизняної пропедевтичної школи. Основні цілі та об'єкти вивчення пропедевтичної медицини. Основні методи обстеження хворих в клініці внутрішніх хвороб: фізикальні, інструментальні, лабораторні. Основи біобезпеки та біоетики. Правові та медико-соціальні аспекти регулювання системи охорони здоров'я на засадах біоетики. Державне регулювання біомедичних втручань в організм людини, вакцинопрофілактика. Біоетичні проблеми демографічної кризи та шляхи її вирішення.						
1.2 Тема: Схема історії хвороби. Анамнестична частина історії хвороби. Медична історія хвороби: основні її розділи та правила складання. Методика розпитування хворого, його діагностичне значення, системність проведення з урахуванням індивідуальних, інтелектуальних та психологічних особливостей хворого. Основні структурні частини анамнезу (паспортна частина, скарги, анамнез захворювання, розпитування по органах та системах, анамнез життя). Роль українських та російських вчених-клініцистів у розвитку професійного мистецтва опитування хворого. Курація хворого з написання анамнестичного розділу історії хвороби. Викладання фрагменту історії хвороби.						

<p>1.3 Тема: Загальний огляд хворого. Методика проведення загального огляду. Визначення загального стану хворого (різновиди загальних станів хворого та їх критерії), оцінка стану його свідомості (типи порушень свідомості), постави, ходи (різновиди постави та ходи при різній патології), положення у ліжку (активне, пасивне, вимушене, їх види). Тілобудова та основні критерії нормальних конституціональних типів. Шкіра, її властивості (колір, еластичність, вологість, температура, елементи висипки, невуси, шрами, рубці) та патологічні зміни; оцінка стану волос та нігтів. Підшкірна клітковина (вгодованість, розподіл, типи ожиріння), стан м'язів та опорно-рухового апарата. Послідовність пальпації лімфатичних вузлів. Діагностичне значення симптомів, отриманих під час загального огляду хворого.</p>						
<p>1.4 Тема: Огляд окремих частин тіла. Методика проведення та послідовність огляду голови і шиї, кінцівок та тулуба, живота та грудної клітки. Діагностичне значення симптомів, отриманих під час огляду окремих частин тіла хворого.</p>						
<p>Змістовий модуль 2. Фізикальні методи дослідження стану бронхо-легеневої системи. <i>Конкретні цілі:</i> - Методично правильно проводити розпитування та фізикальне обстеження пацієнтів із захворюваннями органів дихання - Узагальнювати результати обстеження бронхо-легеневої системи та вирізняти основні симптоми та синдроми її ураження</p>	19	4	10	5	3	Поточний контроль у вигляді виконання різноманітних завдань – тестів
<p>2.1 Тема: Основні скарги хворих із захворюваннями органів дихання. Огляд та пальпація грудної клітки. Послідовність виявлення та деталізації найважливіших суб'єктивних симптомів і їх семіологічна оцінка. Особливості з'ясування анамнезу захворювання та життя. Методика проведення статичного та динамічного огляду грудної клітки. Визначення топографічних ділянок та фізіологічних утворень на грудній клітці та їх діагностичне значення. Фізіологічні та патологічні форми грудної клітки, їх критерії. Патологічні форми дихання (Чейна-Стокса, Біота, Куссмауля, Грокко), їх характеристика та причини виникнення. Пальпація грудної клітки, визначення голосового тремтіння та семіологічна оцінка.</p>						формату А, тестів з конструктивною побудовою відповіді тощо;
<p>2.2 Тема: Перкусія як метод фізикального обстеження легень. Методика проведення порівняльної перкусії легень. Історія становлення перкусії як методу фізикального обстеження. Роль перкусії у визначенні стану легень. Класифікація перкусії за цілями, за силою нанесення перкуторного удару, за методикою проведення. Різновиди та умови виникнення перкуторних тонів. Основні топографічні ділянки та орієнтири на поверхні грудної клітки. Основні завдання та методика проведення порівняльної перкусії легень. Послідовність характеристики та діагностичне значення отриманих даних. Причини виникнення тупого, тимпанічного, притушено-тимпанічного, коробкового перкуторних тонів над легенями.</p>						
<p>2.3 Тема: Топографічна перкусія легень. Основні топографічні лінії грудної клітки. Основні завдання та послідовність проведення топографічної перкусії легень. Визначення висоти стояння верхівок легень спереду та ззаду, ширини полів Креніга. Послідовність визначення нижньої межі легень, активної та пасивної рухливості нижнього легеневого краю. Простір Траубе.</p>						
<p>2.4 Тема: Аускультация як метод фізикального обстеження легень. Методика аускультатії легень. Основні дихальні шуми. Історія розвитку аускультатії як методу фізикального обстеження хворого. Правила користування стетофонендоскопом. Методика проведення орієнтовної порівняльної аускультатії легень. Основні дихальні шуми: везикулярне та бронхіальне дихання, їх кількісні та якісні зміни. Бронхофонія та її діагностичне значення.</p>						

<p>2.5 Тема: Аускультация легень: додаткові дихальні шуми (хрипи, крепітація, шуму тертя плеври). Класифікація додаткових дихальних шумів (хрипи, крепітація, шум тертя плеври). Причини виникнення сухих та вологих хрипів, їх різновиди. Діагностичне значення консонуючих і неконсонуючих хрипів. Умови виникнення крепітації та шуму тертя плеври. Диференціальні ознаки додаткових дихальних шумів. Додаткові аускультативні феномени (шум плескоту Гіппократа, шум падаючої краплі, шум "водяної дудки").</p>						
<p>Змістовий модуль 3. Фізикальні методи дослідження серцево-судинної системи. <i>Конкретні цілі:</i> - Методично правильно проводити розпитування та фізикальне обстеження пацієнтів із захворюваннями серцево-судинної системи - Узагальнювати результати фізикального обстеження серцево-судинної системи та вирізняти основні симптоми її ураження - Аналізувати взаємозв'язки між результатами опитування та фізикальних методів обстеження серцево-судинної системи та ідентифікувати основні синдроми її ураження - Узагальнювати результати фізикального обстеження, фонокардіографічного, флебографічного, реовазографічного досліджень та робити попередній висновок про характер ураження серцево-судинної системи</p>	30	8	16	6	3	Поточний контроль у вигляді виконання різноманітних завдань – тестів формату А, тестів з конструктивною побудовою відповіді тощо;
<p>3.1 Тема: Розпит та загальний огляд хворих із патологією серцево-судинної системи. Огляд та пальпація передсерцевої ділянки. Діагностичне значення розпитування, огляду, пальпації. Послідовність з'ясування та деталізації скарг хворого із серцево-судинною патологією. Особливості збирання анамнезу захворювання та життя, проведення загального огляду. Послідовність проведення огляду ділянки серця. Діагностичне значення серцевого горбу, пульсацій у ділянці серця та шиї. Методика і техніка пальпації прекардіальної ділянки: верхівковий поштовх (локалізація, площа, сила, висота, резистентність, зміщуваність, причини виникнення негативного верхівкового поштовху); серцевий поштовх, причини його появи та методика визначення; пульсація черевного відділу аорти, печінки, симптом Пleshа, пульсація висхідного відділу аорти та її дуги, виявлення пульсації легеневого стовбура. Пресистолічне і систолічне тремтіння (симптом "котячого муркотіння").</p>						
<p>3.2 Тема: Перкусія меж відносної та абсолютної серцевої тупості, визначення ширини судинного пучка. Поняття про відносну та абсолютну серцеву тупість, їх перкуторне визначення (послідовність: права, верхня, ліва межа) та зміни в умовах патології. Структури, що формують судинний пучок, перкуторне визначення його ширини.</p>						
<p>3.3 Тема: Аускультация серця. Нормальні серцеві тони, зміна гучності тонів в нормі та патології. Основи ФКГ. Методика і техніка аускультации серця. Основні та додаткові точки аускультации. Місця проекції та найкращого вислуховування клапанів серця. Механізм формування серцевих тонів. Причини посилення та послаблення тонів. Акцент тону. Зміни тонів за тембром (хлопаючий, приглушений, оксамитовий, металевий, гарматний тони).</p>						
<p>3.4 Тема: Подвоєння тонів, додаткові тони (ритм перепілки, ритм галопу). Поняття про розщеплення та роздвоєння серцевих тонів, причини їх виникнення та часові характеристики. Додаткові тони - щиголь відкриття мітрального клапана, галопні тони (протодіастолічний, мезодіастолічний та пресистолічний ритми галопу). Методичні особливості аускультации серця - безпосередньо вухом, стетоскопом, фонендоскопом: у положенні хворого стоячи, лежачи, у стані спокою і після фізичного навантаження.</p>						

<p>3.5 Тема: Серцеві шуми. Механізм утворення. Класифікація шумів. Шуми при мітральних пороках серця. Причини виникнення та класифікація серцевих шумів (внутрішньосерцеві та позасерцеві, органічні та функціональні, систолічні та діастолічні, шуми вигнання, наповнення, регургітації). Правила вислуховування та алгоритм характеристики шумів серця: відношення до фаз серцевої діяльності, місце найкращого вислуховування, місця проведення, характер, інтенсивність, форма, зв'язок із тонами серця, зміни у залежності від положення тіла (вертикальне, горизонтальне) та фізичного навантаження. Шуми при мітральних пороках серця. Діагностичне значення.</p>						
<p>3.6 Тема: Серцеві шуми при аортальних, трикуспідальних пороках. Механізм утворення. Діагностичне значення. Визначення аускультативних симптомів Сиротиніна-Куковерова та Удінцева. Подвійні тон Траубе та шум Виноградова-Дюрозьє на стегновій артерії: методика визначення, причини та механізм виникнення.</p>						
<p>3.7 Тема: Функціональні, органо-функціональні та позасерцеві шуми. Поняття про функціональні шуми та їх відмінності від органічних серцевих шумів. Механізм утворення. Діагностичне значення. Позасерцеві шуми. Шум тертя перикарда, плевроперикардіальний шум, кардіопульмональний шуми.</p>						
<p>3.8 Тема: Дослідження судин. Властивості пульсу (артеріального, венозного, псевдокапілярного) та артеріального тиску. Аускультация судин. Сфігмографія. Флебографія. Судини, доступні для визначення пульсу (артеріального, венозного). Правила та послідовність дослідження пульсу на променевої артерії. Визначення основних властивостей пульсу (синхронності, ритмічності, частоти, напруження, наповнення, висоти, швидкості, рівномірності), виявлення дефіциту, лабільності, парадоксальності, дикротичності пульсу. Правила вимірювання та основні методи визначення артеріального тиску. Поняття про тони Короткова. Основні параметри, що визначають показники систолічного та діастолічного артеріального тиску. Пульсовий та середньодинамічний артеріальний тиск. Нормальні значення артеріального тиску у відповідності до критеріїв ВООЗ/МТГ (1999 р.). Шум "дзиги" на яремній вені.</p>						
<p>Змістовий модуль 4. Інструментальні методи дослідження серцево-судинної системи. <i>Конкретні цілі:</i> - Демонструвати володіння методикою реєстрації електрокардіограми (ЕКГ) - Трактувати механізми формування елементів ЕКГ в нормі та в патологічних умовах - Ідентифікувати зміни елементів ЕКГ, характерні для порушення основних функцій серця (автоматизму, збудливості, провідності, рефрактерності) - Аналізувати результати електрокардіографічного і фонокардіографічного дослідження і вирізняти на їх підставі основні симптоми та синдроми ураження серця - Узагальнювати результати ехокардіографічного, флебографічного та реовазографічного досліджень та робити попередній висновок про характер ураження серцево-судинної системи</p>	26	4	10	12	3	Поточний контроль у вигляді виконання різноманітних завдань – тестів формату А, тестів з конструктивною побудовою відповіді тощо;
<p>4.1 Тема: Електрокардіографічний метод дослідження функції серця. Методика реєстрації та розшифрування ЕКГ. Клініко-діагностичне значення методу електрокардіографії. Біофізичні і фізіологічні основи. Структура і функція водіїв ритму серця та провідникової системи. Основні та додаткові шляхи проведення. Методика і техніка реєстрації ЕКГ: стандартні, однополюсні, грудні відведення. Полікардіографія. Основні елементи ЕКГ: значення тривалості та амплітуди зубців, інтервалів і сегментів в нормі. Алгоритм і методика розшифрування ЕКГ.</p>						

<p>4.2 Тема: ЕКГ-ознаки гіпертрофії передсердь та шлуночків, інфаркту міокарда. ЕКГ-ознаки гіпертрофії правого та лівого передсердь та шлуночків. Зміни ЕКГ при інфаркті міокарда (локалізація, стадія, обсяг), перикардиті, міокардиті.</p>						
<p>4.3 Тема: Електрокардіографічне дослідження хворих із порушеннями автоматизму та збудливості. Функція автоматизму серця. Класифікація, аритмії, зумовлені порушенням функції автоматизму та їх ЕКГ-ознаки (синусові: синусової тахікардії, синусової брадикардії, синусової аритмії, синдрому слабкості синусового вузла; з АВ сполучення; ідіо-вентрикулярний ритм). Види екстрасистол. ЕКГ-ознаки синусової, передсердної, атріо-вентрикулярної екстрасистол.</p>						
<p>4.4 Тема: Екстрасистолічна аритмія. Пароксизмальна тахікардія, тріпотіння та миготіння передсердь та шлуночків. ЕКГ-ознаки шлуночкової екстрасистолії. Диференціація право- та лівошлуночкових екстрасистол. Класифікація шлуночкових екстрасистол. Види аллоритмій. Поняття про дефібриляцію.</p>						
<p>4.5 Тема: Електрокардіографічне дослідження хворих із порушеннями функції провідності. Основи проведення електроімпульсної терапії. ЕКГ-ознаки сино-аурикулярної та внутрішньопередсердної блокади. Класифікація та ЕКГ-ознаки АВ-блокади. Напади Морган'ї-Адамса-Стокса: причина виникнення, клінічні прояви. Внутрішньошлуночкові блокади, диференціація блокади лівої та правої ніжки пучка Гіса. Ознайомлення з показаннями до проведення та правилами виконання електрокардіостимуляції.</p>						
<p>4.6 Тема: Електрокардіографічне дослідження при комбінованих порушеннях серцевого ритму. Інструментальні методи обстеження серцево-судинної системи: Фонокардіографія: діагностичне значення методу, методика, техніка реєстрації. Ехокардіографія: діагностичне значення методу, методика і техніка. Найважливіші ехокардіографічні параметри - розміри порожнин серця, фракція викиду, товщина міжшлуночкової перегороди та задньої стінки лівого шлуночка. Допплерографія серця та судин. Флебографія, реовазографія: діагностичне значення методів.</p>						
<p>Змістовий модуль 5. Основні методи дослідження органів шлунково-кишкового тракту та нирок <i>Конкретні цілі:</i> - Методично правильно проводити розпитування та фізикальне обстеження пацієнтів із захворюваннями травної системи - Узагальнювати результати фізикального обстеження органів шлунково-кишкового тракту та вирізняти основні симптоми її ураження - Аналізувати взаємозв'язки між результатами опитування та фізикальних методів обстеження травної системи та ідентифікувати основні синдроми її ураження</p>	12		6	6	3	Поточний контроль у вигляді виконання різноманітних завдань – тестів формату А, тестів з конструктивною побудовою відповіді тощо;
<p>5.1 Тема: Розпитування та огляд хворих із захворюваннями шлунково-кишкового тракту. Огляд та поверхнева пальпація живота. Послідовність з'ясування та деталізації скарг хворого із патологією шлунково-кишкового тракту. Особливості збирання анамнезу захворювання та життя. Зовнішній вигляд хворого при різній патології ШКТ. Послідовність огляду живота (форма, розміри, симетричність, стан шкіри та пупка, вгорованість, стан підшкірних судин, характер оволосіння). Топографічні зони та топографічні лінії на поверхні живота. Завдання та методика проведення поверхневої пальпації живота (пальпація до дузи великого та малого радіусу, перевірка симптомів подразнення очеревини, виявлення розходження прямих м'язів живота, наявності кил: пупкових, білої лінії живота). Методи виявлення асцити (оглядовий, перкуторний, флюктуації).</p>						

<p>5.2 Тема: Глибока ковзна методична пальпація відділів кишечника та шлунка. Роль вітчизняних клініцистів у розробці методу пальпації органів черевної порожнини. Проекція відділів шлунково-кишкового тракту на поверхню живота. Послідовність проведення методичної глибокої ковзної пальпації відділів кишечника за методом Образцова: нормальні параметри сигмоподібної, сліпої, термінального відділу здухвинної, висхідної, низхідної та поперечно-ободової кишки. Методи визначення нижньої межі шлунка (перкуторний, пальпаторний, стетоакустичний, за шумом плескоту).</p>						
<p>5.3 Тема: Глибока ковзна методична пальпація печінки, селезінки, нирок. Перкуторне визначення розмірів та меж печінки за методами Образцова та Курлова. Причини збільшення та зменшення розмірів печінки. Методика проведення глибокої ковзної пальпації печінки. Характеристика нормальної пальпаторної картини та можливі зміни нижнього краю печінки при патології. Методика перкуторного визначення розмірів селезінки, основні причини її збільшення. Правила пальпації селезінки. Діагностична цінність визначення симптому Пастернацького. Методика пальпаторного дослідження нирок у положення стоячи та лежачи.</p>						
<p>Підсумковий контроль засвоєння модуля 1.</p>	4		2	2		підсумковий модульний: -Тест-контроль -Контроль практичних навичок -Аналіз результатів інструментальних досліджень
<p>Модуль 2. СИМПТОМИ ТА СИНДРОМИ ПРИ ЗАХВОРЮВАННЯХ ВНУТРІШНІХ ОРГАНІВ Цілі модуля: 1. Демонструвати володіння навичками аналізувати результати основних лабораторних і інструментальних методів дослідження. 2. Демонструвати володіння навичками визначати провідні синдроми і симптоми у клініці внутрішніх хвороб.</p>	90/3	22	58	10	3	
<p>Змістові модулі:</p>						
<p>Змістовий модуль 6. Патологія системи крові, опорно-рухового апарата, ендокринні захворювання та інтерпретація результатів лабораторних методів обстеження. <i>Конкретні цілі:</i> - Узагальнювати результати розпитування, фізикального та інструментального обстеження хворого з патологією системи крові або ендокринним захворюванням або патологією опорно-рухового апарата та вирізняти основні симптоми та синдроми їх ураження - Ідентифікувати основні синдроми при захворюваннях кровотворної, ендокринної систем, опорно-рухового апарата та пояснювати механізми їх розвитку - Тракувати зміни основних лабораторних показників при патології ендокринної та кровотворної систем - Обирати адекватні методи обстеження при конкретних ендокринних захворюваннях, патології системи крові та опорно-рухового апарата</p>	17	6	10	1	3	Поточний контроль у вигляді виконання різноманітних завдань –тестів формату А, тестів з конструкторною побудовою

<p>6.1 Тема: Основні симптоми та синдроми при анеміях. Загальноклінічний аналіз крові. Визначення та сучасна класифікація анемії. Основні лабораторні критерії анемії. Механізм розвитку нестачі заліза в організмі та виникнення залізодефіцитної анемії. Основні клінічні прояви сидеропенічного та загальногіпоксичного синдромів при залізодефіцитній анемії. Лабораторні критерії залізодефіцитної анемії. Причини та патогенез В₁₂-фолієводефіцитної анемії. Прояви загальноанемічного синдрому, синдромів ураження органів травлення, фунікулярного мієлозу та ураження периферичної крові при В₁₂-фолієводефіцитній анемії. Основні лабораторні ознаки В₁₂-фолієводефіцитної анемії. Вроджені та набуті гемолітичні анемії: прояви загальноанемічного, жовтяничного синдромів, спленомегалії та гемосидерозу внутрішніх органів. Основні лабораторні критерії гемолітичних анемії та особливості порушення обміну білірубіну. Аналіз та інтерпретація загальноклінічного дослідження крові.</p>						<p>відповіді тощо;</p>
<p>6.2 Тема: Геморагічні синдроми та патологія системи згортання крові. Синдром дисемінованого внутрішньосудинного мікрозсідання крові. Основні компоненти системи згортання крові. Фактори розвитку кровоточивості та причини геморагічних синдромів - тромбоцитопенії, коагулопатії, геморагічні васкуліти. Характеристика геморагічного синдрому при гемофіліях, тромбоцитопенічній пурпурі та хворобі Шенляйн-Геноха. Прояви суглобового, абдомінального, ниркового та анемічного синдромів при цих захворюваннях. Основні методи лабораторної діагностики геморагічних синдромів. Причини розвитку та патогенез синдрому дисемінованого внутрішньосудинного зсідання крові (ДВЗ). Стадії та клінічні прояви ДВЗ-синдрому, його основні лабораторні критерії.</p>						
<p>6.3 Тема: Основні синдроми при лейкозах. Хронічний лімфолейкоз та мієлолейкоз. Визначення лейкозів та їх класифікація. Особливості кровотворення, картина крові та кісткового мозку при лейкозах. Основні скарги хворих на хронічний лейкоз, прояви інтоксикаційного, анемічного, геморагічного синдромів, ураження лімфатичної системи та внутрішніх органів. Основні лабораторні критерії хронічного мієлолейкозу та лімфолейкозу, інтерпретація результатів загальноклінічного аналізу крові.</p>						
<p>6.4 Тема: Основні симптоми та синдроми при цукровому діабеті. Основні клінічні прояви захворювань щитовидної залози. Синдром порушення толерантності до глюкози. Синдром гіпоглікемії. Гіпертиреοїдний і гіпотиреοїдний синдроми. Гіперглікемічна, гіперосмолярна, молочнокисла, гіпоглікемічна, гіпертиреοїдна, гіпотиреοїдна і надниркова коми. Визначення та сучасна класифікація цукрового діабету. Основні фактори ризику та механізми розвитку діабету I і II типів. Скарги, особливості огляду хворих та дані фізикального обстеження при діабеті I і II типів. Сучасна лабораторна діагностика цукрового діабету, діагностичне значення вмісту глікозильованого гемоглобіну та імунореактивного інсуліну. Найбільш часті коматозні стани при цукровому діабеті (гіперкетонемічна, гіпоглікемічна коми), механізм розвитку, клінічні прояви, перша допомога. Основні етіологічні чинники ураження щитовидної залози. Гіпертиреοїдний та гіпотиреοїдний синдроми при захворюваннях щитовидної залози. Дифузний токсичний зоб. Основні скарги хворого, результати фізикального, інструментального та лабораторного обстеження. Поняття про тиреотоксичний криз. Основні клінічні прояви мікседеми, поняття про гіпотиреοїдну кому.</p>						

<p>6.5 Тема: Діагностика запальних та дегенеративних захворювань опорно-рухового апарата. Розпитування щодо системи опори та руху. Фізичні (огляд, перкусія, аускультация, пальпація) і додаткові (інструментальні, променеві, лабораторні, морфологічні) методи діагностики хвороб периферичних суглобів, хребта, м'язів і периартикулярних тканин. Гоніометрія. Дослідження синовіальної рідини. Суглобові с-ми (артритичний, артрозний). М'язовий синдром.</p>						
<p>Змістовий модуль 7. Основні симптоми та синдроми при захворюваннях серцево-судинної системи <i>Конкретні цілі:</i> - Узагальнювати результати розпитування, фізикального та інструментального обстеження хворого з конкретною патологією серцево-судинної системи та вирізняти основні симптоми та синдроми її ураження - Ідентифікувати основні синдроми при захворюваннях серцево-судинної системи та пояснювати механізми їх розвитку - Вибирати адекватні методи обстеження при конкретних захворюваннях серцево-судинної системи - Демонструвати володіння сучасними класифікаціями захворювань серцево-судинної системи</p>	23	6	16	1	3	Поточний контроль у вигляді виконання різноманітних завдань – тестів формату А, тестів з конструктивною побудовою відповіді тощо;
<p>7.1 Тема: Обстеження хворих із основними синдромами при захворюваннях серцево-судинної системи. Розпитування щодо системи кровообігу. Фізичні (огляд, перкусія, аускультация, пальпація) і додаткові (інструментальні, променеві, лабораторні) методи діагностики хвороб системи кровообігу. Дослідження функції кровообігу.</p>						
<p>7.2 Тема: Синдром серцевої недостатності: основні клінічні та інструментальні методи обстеження. Гостра та хронічна судинна недостатність. Визначення серцевої недостатності та основні патогенетичні шляхи її розвитку. Сучасна класифікація серцевої недостатності (стадії серцевої недостатності, гемодинамічний варіант, функціональні класи пацієнтів). Основні клінічні прояви серцевої недостатності та дані інструментальних методів дослідження, що підтверджують її наявність. Судинна недостатність та основні її різновиди: знепритомніння, колапс, шок. Поняття про синкопальні стани, механізм їх виникнення та основні клінічні прояви.</p>						
<p>7.3 Тема: Мітральні вади серця: основні симптоми та синдроми на підставі клініко-інструментальних методів обстеження. Визначення та розповсюдженість вад серця, частота ураження серцевих клапанів. Основні причини та механізми розвитку мітральної недостатності та мітрального стенозу. Зміни гемодинаміки при мітральних вадах серця. Значення рефлексу Китаєва. Основні скарги хворих на мітральний стеноз та недостатність мітрального клапана. Дані огляду, пальпації передсерцевої ділянки та перкусії при мітральних вадах серця. Аускультативна картина мітрального стенозу та мітральної недостатності. ЕКГ- та ФКГ-ознаки мітральних вад серця. Рентгенологічні ознаки мітральних вад. Поняття про пролапс мітрального клапана.</p>						
<p>7.4 Тема: Аортальні вади серця: основні симптоми та синдроми на підставі клініко-інструментальних методів обстеження. Етіологічні фактори та механізми розвитку аортальної недостатності та аортального стенозу. Зміни гемодинаміки при аортальних вадах серця. Основні скарги хворих на аортальний стеноз та недостатність аортального клапана. Дані огляду, пальпації передсерцевої ділянки та перкусії при аортальних вадах серця. Аускультативна картина стенозу аортального отвору та аортальної недостатності. ЕКГ-, ФКГ-ознаки аортальних вад серця. Рентгенологічні ознаки аортальних вад.</p>						

<p>7.5 Тема: Трикуспідальні вади серця. Уроджені вади серця. Синдром недостатності тристулкового клапана. Синдром стенозу правого атріовентрикулярного отвору. Синдроми септальних серцевих дефектів. Синдром звуження легеневої артерії. Синдром декстрапозиції аорти.</p>						
<p>7.6 Тема: Основні симптоми та синдроми при артеріальних гіпертензіях і гіпотензії (гіпертензивний і гіпотензивний синдроми). Гіпертонічні кризи. Визначення ВООЗ/МТГ для артеріальної гіпертензії, есенціальної гіпертензії (гіпертонічної хвороби) та симптоматичної гіпертензії. Основні фактори ризику гіпертонічної хвороби та механізми її розвитку. Класифікація гіпертонічної хвороби за рівнем артеріального тиску та за ураженням органів-мішеней. Основні скарги хворого на гіпертонічну хворобу, дані огляду, пальпації прекардіальної ділянки, перкусії меж серцевої тупості та аускультатії. ЕКГ-ознаки змін міокарда при гіпертонічній хворобі. Симптоматичні артеріальні гіпертензії. Ускладнені та неускладнені гіпертонічні кризи.</p>						
<p>7.7 Тема: Синдром ураження міокарда. Синдром порушення ритму серця. Синдром гідроперикарда. Основні скарги хворого, дані огляду, пальпації прекардіальної ділянки, перкусії меж серцевої тупості та аускультатії. ЕКГ-ознаки. Ускладнення.</p>						
<p>7.8 Тема: Основні симптоми та синдроми при стенокардії та інфаркті міокарда. Гострий коронарний синдром. Клінічні прояви стенокардії. Функціональні класи стенокардії. Методи діагностики стенокардії (ЕКГ, добове моніторування ЕКГ, навантажувальні тести, сцинтиграфія серця, коронарографія). Нестабільна стенокардія. Гострий коронарний синдром. Клінічні прояви гострого інфаркту міокарда. ЕКГ- зміни інфаркту міокарда. Лабораторні маркери некрозу міокарда.</p>						
<p>Змістовий модуль 8. Основні симптоми та синдроми при захворюваннях органів дихання та інтерпретація результатів інструментальних і лабораторних методів обстеження.</p> <p><i>Конкретні цілі:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> - Узагальнювати результати розпитування, фізикального та інструментального обстеження хворого з патологією органів дихання та вирізняти основні симптоми та синдроми її ураження - Ідентифікувати основні синдроми при захворюваннях дихальної системи та пояснювати механізми їх розвитку - Вибирати адекватні методи обстеження при конкретних синдромах ураження бронхо-легеневої системи - Аналізувати й інтерпретувати основні результати лабораторного та інструментального обстежень органів дихання при конкретній патології - Демонструвати володіння сучасними класифікаціями захворювань системи дихання 	13	2	10	1	3	Поточний контроль у вигляді виконання різноманітних завдань – тестів формату А, тестів з конструктивною побудовою відповіді тощо;

<p>8.1 Тема: Обстеження хворих із основними синдромами при захворюваннях системи органів дихання. Розпитування щодо системи дихання. Фізичні (огляд, перкусія, аускультация, пальпація) і додаткові (інструментальні, променеві, лабораторні) методи діагностики хвороб системи дихання. Дослідження функції дихання. Дослідження мокротиння і плевральної рідини. Інструментальні та лабораторні методи дослідження органів дихання. Показання та методика проведення спірографії і пневмотахометрії, основні показники в нормі, зміни при обструктивному та рестриктивному варіантах порушень дихання. Знайомство з методикою проведення та діагностичним значенням бронхоскопії та бронхографії. Плевральна пункція (техніка проведення та лабораторне дослідження пунктату). Лабораторне дослідження харкотиння. Рентгенологічне дослідження органів грудної клітки, діагностичне значення. Комп'ютерна томографія органів грудної клітки, основні показання до її проведення</p>						
<p>8.2 Тема: Синдроми гострої і хронічної дихальної недостатності. Порушення вентиляційної функції легень. Форми і ступені дихальної недостатності. Рестриктивна та обструктивна дихальна недостатність.</p>						
<p>8.3 Тема: Синдроми накопичення повітря і рідини в плевральній порожнині. Синдром гіперповітряності легені. Бронхообструктивний синдром. Синдром гіпоповітряності легень.</p>						
<p>8.4 Тема: Синдром порожнини в легені. Синдром ущільнення легеневої тканини. Дихальний дістрес-синдром дорослих. Пікквікський синдром.</p>						
<p>8.5 Тема: Синдром легеневої гіпертензії. Синдром «легеневого серця». Синдром «позалегеневої» дихальної недостатності.</p>						
<p>Змістовий модуль 9. Основні симптоми та синдроми при захворюваннях шлунково-кишкового тракту і сечовидільної системи та інтерпретація результатів інструментальних і лабораторних методів обстеження. <i>Конкретні цілі:</i> - Узагальнювати результати розпитування, фізикального та інструментального обстеження хворого з патологією шлунково-кишкового тракту або сечовидільної системи і вирізняти основні симптоми та синдроми їх ураження - Ідентифікувати основні синдроми при захворюваннях травної та сечовидільної системи та пояснювати механізми їх розвитку - Трактувати зміни основних лабораторних й інструментальних показників при патології органів шлунково-кишкового тракту та системи сечовиділення - Вибирати адекватні методи обстеження при конкретних захворюваннях травної та сечовидільної систем - Демонструвати володіння сучасними класифікаціями захворювань шлунково-кишкового тракту та системи сечовиділення</p>	27	8	18	1	3	Поточний контроль у вигляді виконання різноманітних завдань – тестів формату А, тестів з конструктивною побудовою відповіді тощо;
<p>9.1 Тема: Обстеження хворих із основними синдромами при захворюваннях шлунково-кишкового тракту. Розпитування щодо системи травлення. Фізичні (огляд, перкусія, аускультация, пальпація) та додаткові (інструментальні, променеві, лабораторні, морфологічні) методи дослідження стану ШКТ. Ознайомлення з показаннями та методикою проведення фіброгастроуденоскопії та фіброколоноскопії. Сучасні методи вивчення секреторної та кислотопродукуючої активності шлунка. Методика фракційного дослідження шлункового вмісту, аналіз отриманих даних. Методика проведення багатомоментного дуоденального зондування, аналіз отриманих даних. Дослідження кала. Рентгенологічні методи обстеження ШКТ.</p>						

<p>9.2 Тема: Основні симптоми та синдроми у хворих із захворюванням шлунково-кишкового тракту. Синдром абдоминалгії. Синдром диспепсії. Синдром мальабсорбції. Синдром роздратованої товстої кишки. Особливості больового синдрому. Прояви диспептичного синдрому. Можливості інструментального та лабораторного обстеження хворих.</p>					
<p>9.3 Тема: Обстеження хворих із основними синдромами при захворюваннях жовчовивідних шляхів, печінки. Розпитування щодо системи травлення. Фізичні (огляд, перкусія, аускультация, пальпація) та додаткові (інструментальні, променеві, лабораторні, морфологічні) методи дослідження підшлункової залози, печінки і жовчного міхура. Дослідження жовчі. Функціональні дослідження печінки та жовчних шляхів. Дуоденальне зондування.</p>					
<p>9.4 Тема: Синдром жовтяниці. Синдром холестазу. Синдром спадкоємної гіпербілірубінемії. Синдром гепатомегалії. Гепатоліснальний синдром. Особливості больового синдрому при печінковій та жовчній кольках. Можливості інструментального та лабораторного обстеження хворих.</p>					
<p>9.5 Тема: Синдром портальної гіпертензії. Гепаторенальний синдром. Синдроми гострої і хронічної печінкової недостатності. Синдром гепатаргії. Визначення та сучасні класифікації хронічного гепатиту та цирозу печінки. Основні етіологічні чинники розвитку гепатиту та цирозу печінки. Механізм ураження печінки при гепатитах вірусної етіології. Основні скарги хворих на гепатити та цирози печінки, особливості результатів огляду та дані фізикального обстеження. Морфологічні та біохімічні ознаки ураження печінки. Поняття про індекс гістологічної активності та критерії Чайлда-Пью. Основні ускладнення цирозів печінки.</p>					
<p>9.6 Тема: Обстеження хворих із основними синдромами при захворюваннях нирок та сечовидільної системи. Розпитування хворого. Фізичні (огляд, перкусія, аускультация, пальпація) і додаткові (інструментальні, променеві, лабораторні, морфологічні) методи діагностики хвороб нирок і сечовивідних шляхів. Клінічне і бактеріологічне дослідження сечі. Дослідження функції нирок. Аналіз та інтерпретація результатів загальноклінічного аналізу сечі, дослідження сечі за Нечипоренком, Амбюрге, Адис-Каковським, Зимницьким. Біохімічне дослідження крові при патології нирок.</p>					
<p>9.7 Тема: Основні симптоми та синдроми при захворюваннях нирок. Дизуричний синдром. Сечовий синдром. Синдром гематурії. Синдром артеріальної гіпертензії. Синдром ниркової кольки.</p>					
<p>9.8 Тема: Нефритичний синдром. Нефротичний синдром. Тубуло-інтерстиціальний синдром. Визначення та сучасна класифікація гломерулонефриту та пієлонефриту. Основні механізми розвитку гломерулонефриту та пієлонефриту. Набряковий синдром при захворюваннях нирок.</p>					
<p>9.9 Тема: Синдроми гострої і хронічної ниркової недостатності. Уремична і хлоргідропенічна коми.</p>					
<p>9.10 Тема: ЗАХИСТ ІСТОРІЇ ХВОРОБИ. КУРАЦІЯ ХВОРОГО. ОФОРМЛЕННЯ ІСТОРІЇ ХВОРОБИ</p>	6		2	4	
<p>Підсумковий контроль засвоєння модуля 2.</p>	4		2	2	<p>підсумковий модульний: -Тест-контроль -Контроль практичних навичок -Аналіз результатів інструментальних досліджень</p>

ТЕМАТИЧНИЙ ПЛАН ЛЕКЦІЙ З ПРОПЕДЕВТИКИ ВНУТРІШНЬОЇ МЕДИЦИНИ

№ з/п	Тема	Кількість годин
модуль 1: «Основні методи обстеження хворих в клініці внутрішніх хвороб»		
1.	Вступ до клініки. Поняття про основні методи обстеження. Огляд хворого та його значення в діагностичному процесі.	2
2.	Перкусія легенів. Порівняльна та топографічна перкусія.	2
3.	Аускультация легенів. Везикулярне та бронхіальне дихання. Додаткові дихальні шуми. Бронхофонія, голосове дрижання.	2
4.	Аускультация серця. Походження тонів. Зміна гучності тонів в нормі та патології. Подвоєння тонів, додаткові тони.	2
5.	Серцеві шуми. Механізм утворення. Класифікація. Характеристика шумів при мітральних, трикуспідальних пороках.	2
6.	Серцеві шуми. Характеристика шумів при аортальних пороках. М'язові, функціональні, органо-функціональні та позасерцеві шуми.	2
7.	ЕКГ. Фізичні основи, методика, техніка, система відведень. Походження та характеристика основних елементів ЕКГ.	2
8.	ЕКГ при гіпертрофії передсердь та шлуночків, інфаркті міокарда, порушеннях ритму.	2
9.	Дослідження судин.	2
модуль 2: «Симптоми та синдроми при захворюваннях внутрішніх органів»		
10.	Дослідження крові.	2
11.	Синдром серцевої та судинної недостатності при захворюваннях серцево-судинної системи.	2
12.	Основні симптоми та синдроми при артеріальній гіпертензії та ішемічній хворобі серця.	2
13.	Діагностика вад серця.	2
14.	Функціональне дослідження легень. Основні симптоми та синдроми при захворюваннях легень.	2
15.	Функціональне дослідження печінки. Основні симптоми та синдроми при захворюваннях гепато-біліарної системи.	2
16.	Функціональне дослідження ШКТ. Основні симптоми та синдроми при захворюваннях шлунка та кишечника.	2
17.	Функціональне дослідження нирок.	2
18.	Основні симптоми та синдроми при захворюваннях нирок. Гостра та хронічна ниркова недостатність.	2
19.	Основні симптоми та синдроми при захворюваннях опорно-рухового апарата.	2
20.	Основні симптоми та синдроми при захворюваннях ендокринної системи.	2
ВСЬОГО годин з дисципліни		40

ТЕМАТИЧНИЙ ПЛАН ПРАКТИЧНИХ ЗАНЯТЬ З ПРОПЕДЕВТИКИ ВНУТРІШНЬОЇ МЕДИЦИНИ

№ з/п	Тема	К-сть годин
модуль 1: «Основні методи обстеження хворих в клініці внутрішніх хвороб»		
1.	Вступ до клініки. Медична етика та деонтологія. Охорона праці, техніка безпеки. Схема історії хвороби. Розпитування: скарги, анамнез захворювання, анамнез життя.	2
2.	Проведення розпитування хворого. Курація хворого.	2
3.	Загальний огляд хворого: методика, розташування хворого у ліжку, порушення свідомості, конституція, шкіра та слизові оболонки. Діагностичне значення.	2
4.	Огляд окремих частин тіла: очей, зубів, мигдаликів, щитовидної залози, лімфовузлів, апарату руху й опори, дослідження наявності набряків, діагностичне значення.	2
5.	Дослідження органів дихання. Розпитування, огляд грудної клітки; дослідження дихання - глибина, частота та ритм. Фізичні основи перкусії. Методика, техніка.	2
6.	Топографічна перкусія. Методика, техніка. Дослідження нижньої межі легенів, екскурсія нижніх країв легенів, висота стояння верхівок, поля Креніга.	2
7.	Порівняльна перкусія. Методика, техніка. Діагностичне значення варіантів перкуторного звуку.	2
8.	Аускультация легенів. Методика, техніка. Основні дихальні шуми. Особливості везикулярного дихання в нормі та патології.	2
9.	Додаткові дихальні шуми. Механізм утворення хрипів, крепітації, шуму тертя плеври. Діагностичне значення.	2
10.	Дослідження органів кровообігу. Розпитування. Огляд серцевої ділянки та судин. Визначення властивостей серцевого поштовху. Діагностичне значення.	2
11.	Клінічна топографія серця. Методика, техніка визначення границь відносної та абсолютної тупості серця в нормі та в патології. Діагностичне значення.	2
12.	Аускультация серця. Методика, техніка. Походження тонів, зміна гучності тонів в нормі та патології. Основи ФКГ.	2
13.	Подвоєння тонів. Додаткові тони. Ритм перепілки, ритм галопу, систолічний щиголь. Механізм утворення, діагностичне значення.	2
14.	Серцеві шуми. Механізм утворення. Класифікація шумів. Шуми при мітральних пороках серця. Діагностичне значення.	2
15.	Серцеві шуми при аортальних, трикуспідальних пороках серця.	2
16.	Функціональні, органо-функціональні та позасерцеві шуми. Механізм утворення. Діагностичне значення.	2
17.	Дослідження судин. Властивості артеріального пульсу. Венний пульс. Артеріальний та венний тиск. Аускультация судин. Сфігмографія, флебографія.	2
18.	Електрокардіографія. Методика, техніка, походження та характеристика основних елементів ЕКГ.	2
19.	ЕКГ при гіпертрофії передсердь та шлуночків, інфаркті міокарда.	2
20.	ЕКГ при порушенні функції автоматизму.	2
21.	Екстрасистолічна аритмія, пароксизмальна тахікардія, миготіння та тріпотіння передсердь та шлуночків.	2
22.	ЕКГ при порушенні функції провідності.	2
23.	Дослідження органів черевної порожнини. Розпитування, огляд, перкусія, аускультация. Поверхнева пальпація.	2
24.	Глибока методична ковзна пальпація за Образцовим В.П. - методика, техніка.	2
25.	Дослідження печінки, нирок, селезінки.	2
26.	Підсумковий контроль засвоєння модуля 1	2
модуль 2: «Симптоми та синдроми при захворюваннях внутрішніх органів»		
27.	Дослідження системи крові. Загальноклінічний аналіз крові. Клінічна оцінка аналізу крові. Основні симптоми та синдроми при анеміях.	2
28.	Основні синдроми при лейкозах. Хронічний лімфолейкоз та мієлолейкоз.	2
29.	Геморагічні синдроми та патологія системи згортання крові. Синдром дисемінованого внутрішньосудинного мікрозсідання крові.	2
30.	Обстеження хворих із основними синдромами при захворюваннях серцево-судинної системи. Розпитування, фізичні (огляд, перкусія, аускультация, пальпація) і додаткові (інструментальні, променеві, лабораторні) методи діагностики. Дослідження функції кровообігу.	2

31	Синдром серцевої недостатності: основні клінічні та інструментальні методи обстеження. Гостра та хронічна судинна недостатність	2
32	Мітральні вади серця: основні симптоми та синдроми на підставі клініко-інструментальних методів обстеження.	2
33	Аортальні вади серця: основні симптоми та синдроми на підставі клініко-інструментальних методів обстеження.	2
34	Трикуспідальні вади серця. Уроджені вади серця. Синдроми септальних серцевих дефектів. Синдром звуження легеневої артерії. Синдром декстрапозиції аорти.	2
35	Основні симптоми та синдроми при артеріальних гіпертензіях і гіпотензії (гіпертензивний і гіпотензивний синдроми). Гіпертонічні кризи.	2
36	Синдром ураження міокарда. Синдром порушення ритму серця. Синдром гідроперикарда.	
37	Основні симптоми та синдроми при стенокардії та інфаркті міокарда. Гострий коронарний синдром.	2
38	Обстеження хворих із основними синдромами при захворюваннях системи органів дихання. Розпитування, фізичні (огляд, перкусія, аускультация, пальпація) і додаткові (інструментальні, променеві, лабораторні) методи діагностики. Дослідження функції дихання, мокроти і плевральної рідини.	2
39	Синдроми гострої і хронічної дихальної недостатності. Порушення вентиляційної функції легень. Форми і ступені дихальної недостатності. Рестриктивна та обструктивна дихальна недостатність.	2
40	Синдроми накопичення повітря і рідини в плевральній порожнині. Синдром гіперповітряності легень. Бронхообструктивний синдром. Синдром гипоповітряності легень.	2
41	Синдром порожнини в легені. Синдром ущільнення легеневої тканини. Дихальний дістрес-синдром дорослих. Піквікський синдром.	2
42	Синдром легеневої гіпертензії. Синдром «легеневого серця». Синдром «позалегової» дихальної недостатності.	2
43	Обстеження хворих із основними синдромами при захворюваннях шлунково-кишкового тракту. Розпитування, фізичні (огляд, перкусія, аускультация, пальпація) і додаткові (інструментальні, променеві, лабораторні) методи дослідження стану ШКТ.	2
44	Синдром абдоміналії. Синдром диспепсії. Синдром мальабсорбції. Синдром роздратованої товстої кишки.	2
45	Обстеження хворих із основними синдромами при захворюваннях жовчовивідних шляхів, печінки. Розпитування, фізичні (огляд, перкусія, аускультация, пальпація) і додаткові (інструментальні, променеві, лабораторні та функціональні) методи дослідження підшлункової залози, печінки і жовчного міхура. Дослідження жовчі. Дуоденальне зондування.	2
46	Синдром жовтяниці. Синдром холестазу. Синдром спадкової гіпербілірубінемії. Синдром гепатомегалії. Гепатолієнальний синдром.	2
47	Синдром портальної гіпертензії. Гепаторенальний синдром. Синдроми гострої і хронічної печінкової недостатності. Синдром гепатаргії.	2
48	Обстеження хворих із основними синдромами при захворюваннях нирок та сечовидільної системи. Розпитування, фізичні (огляд, перкусія, аускультация, пальпація) і додаткові (інструментальні, променеві, лабораторні та функціональні) методи дослідження.	2
49	Дизуричний синдром. Сечовий синдром. Синдром гематурії. Синдром артеріальної гіпертензії. Синдром ниркової кольки.	2
50	Нефритичний синдром. Нефротичний синдром. Тубуло-інтерстиціальний синдром.	2
51	Синдроми гострої і хронічної ниркової недостатності. Уремична і хлоргідропенічена коми.	2
52	Захист історії хвороби.	2
53	Синдром порушення толерантності до глюкози. Синдром гіпоглікемії. Гіпертиреоїдний і гіпотиреоїдний синдроми. Гіперглікемічна, гіперосмолярна, молочнокисла, гіпоглікемічна, гіпертиреоїдна, гіпотиреоїдна і наднирковозалозна коми.	2
54	Діагностика запальних та дегенеративних захворювань опорно-рухового апарата. Розпитування, фізичні (огляд, перкусія, аускультация, пальпація) і додаткові (інструментальні, променеві, лабораторні та функціональні) методи дослідження. Суглобові синдроми (артритичний, артрозний). М'язовий синдром.	2
55	Підсумковий контроль засвоєння модуля 2.	2
	ВСЬОГО годин з дисципліни	110

**ТЕМАТИЧНИЙ ПЛАН САМОСТІЙНОЇ ПОЗААУДИТОРНОЇ РОБОТИ СТУДЕНТІВ
З ПРОПЕДЕВТИКИ ВНУТРІШНЬОЇ МЕДИЦИНИ**

№ з/п	Тема	Кількість годин
модуль 1: «Основні методи обстеження хворих в клініці внутрішніх хвороб»		
1.	Підготовка до практичних занять - теоретична та опрацювання методів фізикального обстеження хворого:	
	- загального огляду хворого, огляду окремих частин тіла	1
	- пальпації грудної клітки	1
	- порівняльної перкусії легень	1
	- топографічної перкусії легень	1
	- аускультатії легень	2
	- пальпації прекардіальної ділянки	1
	- визначення властивостей пульсу	1
	- перкусії меж відносної та абсолютної серцевої тупості	2
	- аускультатії серця	2
	- поверхневої пальпації живота та глибокої ковзної методичної пальпації кишечника, шлунка, печінки, селезінки, нирок	4
	- перкуторного визначення розмірів печінки та селезінки	2
2.	Оволодіння навичками проведення інструментальних обстежень:	
	- реєстрації ЕКГ та ФКГ	2
3.	Оволодіння умінням аналізувати:	
	- дані електрокардіографічного та фонокардіографічного обстежень	4
4.	Самостійне опрацювання тем, які не входять до плану аудиторних занять:	
	- Основи біобезпеки та біоетики.	1
	- Електрокардіографічне дослідження при комбінованих порушеннях серцевого ритму	2
	Ехокардіографія: діагностичне значення методу, методика і техніка дослідження. Доплерографія серця та судин.	4
5.	Курація хворих із написанням анамнестичного розділу історії хвороби	2
7.	Підготовка до підсумкового контролю засвоєння модуля 1	2
модуль 2: «Симптоми та синдроми при захворюваннях внутрішніх органів»		
8.	Передаудиторна теоретична підготовка до практичних занять за планом практичних занять:	
	-інструментальні методи обстеження системи кровотворення	1
	-інструментальні методи обстеження при синдромі серцевої недостатності	1
	-інструментальні та лабораторні методи дослідження органів дихання.	1
	-інструментальне та лабораторне дослідження нирок та сечовидільної системи.	1
9.	Курація одного хворого із написанням історії хвороби	4
10.	Підготовка до підсумкового модульного контролю	2
ВСЬОГО годин з дисципліни		45

**ПЕРЕЛІК ПИТАНЬ ДЛЯ ПІДГОТОВКИ ДО ПІДСУМКОВОГО КОНТРОЛЮ
засвоєння модуля 1 «Основні методи обстеження хворих в клініці внутрішніх хвороб»**

1. Внесок видатних вітчизняних клініцистів В.П.Образцова, Т.Г.Яновського, М.Д.Стражеска, В.М.Іванова, В.Х.Василенка, М.М.Губергриця в розвиток клінічної медицини.
2. Методологічні принципи діагностики внутрішніх захворювань.
3. Основні методи діагностики внутрішніх хвороб.
4. Схема розпитування обстежуваного. Основні структурні частини анамнезу.
5. Послідовність проведення загального огляду хворого.
6. Типи тілобудови та основні їх критерії.
7. Послідовність пальпації лімфатичних вузлів та характеристика отриманих даних.
8. Правила проведення огляду голови та шиї.
9. Послідовність проведення огляду тулуба та кінцівок.
10. Статичний огляд грудної клітки, діагностичне значення основних симптомів.
11. Динамічний огляд грудної клітки, діагностичне значення основних симптомів.
12. Огляд передсерцевої ділянки, діагностичне значення основних симптомів.
13. Послідовність проведення огляду живота, визначення основних симптомів.
14. Основні властивості пульсу, правила та послідовність їх визначення.
15. Правила вимірювання артеріального тиску. Визначення систолічного та діастолічного тиску з методом Короткова, розрахунок пульсового, середньодинамічного тиску.
16. Пальпаторне дослідження грудної клітки: послідовність проведення, клінічне значення основних симптомів.
17. Пальпаторне дослідження передсерцевої ділянки, визначення клінічного значення знайдених симптомів.
18. Поверхнева пальпація живота: алгоритм проведення та аналізу триманих даних.
19. Теоретичні засади та принципи глибокої методичної ковзної пальпації живота за методом Образцова.
20. Пальпаторне дослідження сигмоподібної, сліпої кишки, термінального відділу здухвинної кишки, їх властивості в нормі.
21. Правила пальпації висхідної та нисхідної ободової кишки, їх властивості в нормі.
22. Методи визначення нижньої межі шлунка.
23. Пальпаторне дослідження поперечної ободової кишки, основні властивості.
24. Правила пальпації печінки, діагностичне значення основних симптомів.
25. Пальпаторне дослідження селезінки.
26. Способи визначення наявності рідини у черевній порожнині.
27. Послідовність проведення порівняльної перкусії легень. Основні перкуторні тони та механізм їх формування.
28. Алгоритм проведення топографічної перкусії легень. Топографічні параметри легень в нормі та при патології.
29. Перкуторне дослідження серця - відносна серцева тупість: нормальні межі та їх зміщення при змінах камер серця.
30. Перкуторне дослідження серця - абсолютна серцева тупість: нормальні межі та їх зміщення внаслідок серцевих та позасерцевих причин.
31. Перкуторне визначення судинного пучка, його діагностичне значення.
32. Перкусія печінки: послідовність проведення, параметри в нормі та при патології.
33. Перкуторне визначення меж селезінки. Правила проведення, причини збільшення селезінки.
34. Аускультация легень - визначення основних дихальних шумів, їх якісних та кількісних змін.
35. Аускультация легень - визначення додаткових дихальних шумів, їх класифікація, алгоритм характеристики аускультативної картини легень.
36. Механізми утворення та різновиди хрипів, їх діагностичне значення.
37. Основні причини утворення крепітації та шуму тертя плеври. їх діагностичне значення та способи диференціювання.
38. Правила та послідовність дослідження бронхофонії, її діагностичне значення.
39. Аускультация серця - серцеві тони, механізм їх формування та зміни за силою і тембром.
40. Розщеплення та роздвоєння серцевих тонів, поняття про акцентування II тону.
41. Додаткові серцеві тони - ритм перепілки та ритм галопу.
42. Аускультация серцевих шумів: класифікація та умови виникнення.
44. Аускультация серцевих шумів: послідовність характеристики, відмінності між органічними та функціональними шумами.
45. Діастолічні органо-функціональні шуми, умови виникнення та діагностичне значення.
46. Правила аналізу ЕКГ. Підрахунок ЧСС та визначення положення електричної осі серця.

- 47.ЕКГ-ознаки порушень автоматизму.
- 48.ЕКГ-ознаки порушень збудливості. Диференціація основних видів екстрасистол.
- 49.ЕКГ-ознаки порушень провідності. Класифікація порушень провідності.
- 50.ЕКГ-ознаки миготливої аритмії та фібриляції передсердь. Механізми їх виникнення.

ПЕРЕЛІК ПРАКТИЧНИХ НАВИЧОК ДЛЯ ПІДГОТОВКИ ДО ПІДСУМКОВОГО КОНТРОЛЮ засвоєння модуля 1 «Основні методи обстеження хворих в клініці внутрішніх хвороб»

1. Провести розпитування хворого. Зробити висновок щодо отриманих анамнестичних даних.
2. Провести розпитування хворого із патологією легень. Визначити основні симптоми.
3. Провести розпитування хворого із патологією серцево-судинної системи. Визначити основні симптоми.
4. Провести розпитування хворого із патологією шлунково-кишкового тракту. Визначити основні симптоми.
5. Провести загальний огляд показового хворого. Визначити провідні симптоми.
6. Провести огляд голови та шиї показового хворого. Визначити клінічне значення симптомів.
7. Провести огляд тулуба та кінцівок показового хворого. Визначити клінічне значення симптомів.
8. Провести огляд грудної клітки хворого із бронхо-легеневою патологією, оцінити статичні ознаки.
9. Провести огляд грудної клітки хворого із бронхо-легеневою патологією, оцінити динамічні ознаки.
- 10.Провести огляд передсерцевої ділянки, визначити клінічне значення симптомів.
- 11.Провести огляд живота, визначити клінічне значення симптомів.
- 12.Провести пальпаторне дослідження грудної клітки, визначити клінічне значення симптомів.
- 13.Провести пальпаторне дослідження лімфовузлів, оцінити результати.
- 14.Провести пальпаторне дослідження щитовидної залози, оцінити отримані дані.
- 15.Провести пальпаторне дослідження пульсу, визначити клінічне значення симптомів.
- 16.Провести пальпаторне дослідження передсерцевої ділянки, визначити клінічне значення симптомів.
- 17.Провести поверхневу пальпацію живота, визначити клінічне значення симптомів.
- 18.Провести пальпаторне дослідження сигмоподібної кишки, визначити клінічне значення симптомів.
- 20.Провести пальпаторне дослідження сліпої кишки, визначити клінічне значення симптомів.
- 21.Провести пальпаторне дослідження висхідного відділу ободової кишки визначити клінічне значення симптомів.
- 22.Провести пальпаторне дослідження низхідного відділу ободової кишки, визначити клінічне значення симптомів.
- 23.Провести пальпаторне дослідження поперечної ободової кишки, визначити клінічне значення симптомів.
- 24.Провести пальпаторне дослідження печінки, визначити клінічне значення симптомів.
- 25.Провести пальпаторне дослідження селезінки, визначити діагностичне значення симптомів.
- 25.Провести пальпаторне і перкуторне дослідження нирок, визначити діагностичне значення симптомів.
- 26.Визначити нижню межу шлунка, оцінити отримані дані.
- 27.Визначити наявність рідини у черевній порожнині, дати клінічну оцінку.
- 28.Провести вимірювання артеріального тиску на верхніх кінцівках, оцінити отримані дані.
- 29.Провести вимірювання артеріального тиску на нижніх кінцівках, оцінити отримані дані.
- 30.Провести порівняльну перкусію легень і визначити клінічне значення симптомів.
- 31.Провести топографічну перкусію легень і визначити діагностичне значення симптомів.
- 32.Визначити активну рухомість нижнього краю легень, оцінити діагностичне значення симптомів.
- 33.Провести перкуторне дослідження серця, визначити межі відносної тупості серця, дати клінічну оцінку.
- 34.Провести перкуторне дослідження серця, визначити межі абсолютної тупості серця, дати клінічну оцінку.
- 35.Методом перкусії визначити ширину судинного пучка, оцінити отримані дані.
- 36.Методом перкусії визначити межі печінки, оцінити діагностичне значення симптомів.
- 37.Методом перкусії визначити межі селезінки, дати клінічну оцінку.
- 38.Провести аускультацию легень, визначити кількісні та якісні зміни дихання, дати клінічну оцінку.
- 39.Провести аускультацию легень, визначити додаткові дихальні шуми, дати клінічну оцінку.
- 40.Провести дослідження бронхофонії, дати клінічну оцінку.
- 41.Провести аускультацию артерій, визначити діагностичне значення симптомів.
- 42.Провести аускультацию серця, визначити зміни його тонів, дати клінічну оцінку.
- 43.Провести аускультацию серця, визначити діагностичне значення шумів серця.
- 44.Проаналізувати ЕКГ хворого з порушенням автоматизму серця.
- 45.Проаналізувати ЕКГ хворого із порушенням збудливості серця. Провести диференціальну діагностику екстрасистол.
- 46.Проаналізувати ЕКГ хворого із порушенням провідності серця.
- 47.Проаналізувати ЕКГ хворого із комбінованим порушенням збудливості та провідності серця.
- 48.Проаналізувати ФКГ хворого із вадою серця.

**ПЕРЕЛІК ПИТАНЬ ДЛЯ ПІДГОТОВКИ ДО ПІДСУМКОВОГО КОНТРОЛЮ
засвоєння модуля 2 «Симптоми та синдроми при захворюваннях внутрішніх органів»**

1. Синдром ущільнення легеневої тканини: етіологія, патогенез, клінічні, лабораторні та інструментальні методи діагностики.
2. Синдром підвищення повітряності легень: етіологія, патогенез, клінічні, лабораторні та інструментальні методи діагностики.
3. Синдром накопичення рідини в плевральній порожнині: етіологія, патогенез, клінічні, лабораторні та інструментальні методи діагностики.
4. Синдром накопичення повітря в плевральній порожнині: етіологія, патогенез, клінічні, лабораторні та інструментальні методи діагностики.
5. Синдром бронхіальної обструкції: етіологія, патогенез, клінічні, лабораторні та інструментальні методи діагностики.
6. Синдром болю в серці: етіологія, патогенез, клінічні, лабораторні та Інструментальні методи діагностики.
7. Синдром недостатності кровообігу: етіологія, патогенез, клінічні, лабораторні та інструментальні методи діагностики.
8. Синдром лівошлуночкової серцевої недостатності: етіологія, патогенез, клінічні, лабораторні та інструментальні методи діагностики.
9. Синдром правошлуночкової серцевої недостатності: етіології, патогенез, клінічні, лабораторні та інструментальні методи діагностики.
10. Синдром судинної недостатності: етіологія, патогенез, клінічні, лабораторні та інструментальні методи діагностики.
11. Синдром артеріальної гіпертензії: етіологія, патогенез, клінічні, лабораторні та інструментальні методи діагностики.
12. Диспепсичний синдром: етіологія, патогенез, клінічні, лабораторні та інструментальні методи діагностики.
13. Дисфагічний синдром; етіологія, патогенез, клінічні, лабораторні та інструментальні методи діагностики.
14. Синдром портальної гіпертензії: етіологія, патогенез, клінічні, лабораторні та інструментальні методи діагностики.
15. Гепаторенальний синдром.
16. Синдроми гострої і хронічної печінкової недостатності. Синдром гепатаргії.
17. Типи дискінезії жовчовивідних шляхів: основні клінічні та лабораторні прояви.
18. Синдром жовтяниці: етіологія, патогенез, клінічні, лабораторні та інструментальні методи діагностики.
19. Синдром холестазу.
20. Синдром спадкоємної гіпербілірубінемії.
21. Синдром гепатомегалії.
22. Гепатолієнальний синдром.
23. Синдром абдоминалгії.
24. Синдром диспепсії.
25. Синдром мальабсорбції.
26. Синдром роздратованої товстої кишки.
27. Синдром шлунково-кишкової кровотечі: етіологія, патогенез, клінічні, лабораторні та інструментальні методи діагностики.
28. Дизуричний синдром.
29. Синдром гематурії.
30. Тубуло-інтерстиціальний синдром.
31. Нефритичний синдром. Нефротичний синдром: етіологія, патогенез, клінічні, лабораторні та інструментальні методи діагностики.
32. Сечовий синдром: етіологія, патогенез, клінічні, лабораторні та інструментальні методи діагностики.
33. Синдром гострої ниркової недостатності: етіологія, патогенез, клінічні, лабораторні та інструментальні методи діагностики.
34. Синдром хронічної ниркової недостатності: етіологія, патогенез, клінічні, лабораторні та інструментальні методи діагностики.
35. Уремична і хлоргідропенічена коми.
36. Анемічний синдром; етіологія, патогенез, клінічні, лабораторні та інструментальні методи діагностики.
37. Гіперпластичний синдром при хворобах органів кровотворення: етіологія, патогенез, клінічні, лабораторні та інструментальні методи діагностики.

38. Геморагічні синдроми: класифікація, патогенез, клінічні та лабораторні методи діагностики.
39. Гіпертиреоїдний синдром: основні причини, клінічні прояви, лабораторні та інструментальні методи діагностики.
40. Гіпотиреоїдний синдром: основні причини, клінічні прояви, лабораторні та інструментальні методи діагностики.
41. Мітральні вади серця: основні клінічні прояви, діагностика.
42. Аортальні вади серця: основні клінічні прояви, діагностика.
43. Основні клінічні прояви та діагностика стенокардії.
44. Гострий коронарний синдром. Основні клінічні прояви та діагностика гострого інфаркту міокарда.
45. Синдром артеріальної гіпертензії: класифікація, клінічні прояви, діагностика.
46. Симптоматичні артеріальні гіпертензії: класифікація; дані фізикального, інструментального та лабораторного обстеження, які дозволяють запідозрити вторинну артеріальну гіпертензію.
47. Суглобові синдроми (артритичний, артрозний). М'язовий синдром.
48. Анемії: класифікація, основні синдроми.
49. Залізодефіцитна анемія: патогенез, клінічні прояви, лабораторні критерії.
50. В₁₂-фолієводефіцитна анемія: патогенез, клінічні прояви, лабораторні критерії.
51. Гемолітична анемія: класифікація, основні синдроми, лабораторні критерії.
52. Хронічні лейкози: основні синдроми, картина крові.
53. Гемофілія: класифікація, основні клінічні прояви, лабораторна діагностика.
54. Тромбоцитопенічна пурпура (хвороба Верльгофа): основні клінічні прояви, лабораторна діагностика.
55. Геморагічний васкуліт (хвороба Шенляйн-Геноха): основні клінічні прояви, лабораторна діагностика.
56. Цукровий діабет: класифікація, основні симптоми та синдроми, лабораторна діагностика.

ПЕРЕЛІК ПРАКТИЧНИХ НАВИЧОК ДЛЯ ПІДГОТОВКИ ДО ПІДСУМКОВОГО КОНТРОЛЮ засвоєння модуля 2 «Симптоми та синдроми при захворюваннях внутрішніх органів»

1. Провести фізикальне обстеження хворого із мітральною вагою серця. Визначити провідні симптоми та синдроми.
2. Провести фізикальне обстеження хворого із аортальною вагою серця. Визначити провідні симптоми та синдроми.
3. Провести фізикальне обстеження хворого із артеріальною гіпертензією. Визначити провідні симптоми та синдроми.
4. Провести розпитування хворого на ішемічну хворобу серця (стабільну стенокардію напруги), деталізувати больовий синдром, визначити функціональний клас пацієнта.
5. Провести загальний огляд та фізикальне обстеження хворого на гострий коронарний синдром (інфаркт міокарда). Визначити основні симптоми та синдроми.
6. Оцінити ЕКГ хворого із гострим інфарктом міокарда, визначити характер та локалізацію ураження серцевого м'яза.
7. Провести фізикальне обстеження хворого із серцевою недостатністю. Визначити основні симптоми та синдроми, встановити функціональний клас пацієнта.
8. Провести розпитування та огляд хворого із обструктивним захворюванням легень. Визначити основні симптоми та синдроми, з урахуванням даних спірографії встановити стадію захворювання.
9. Провести пальпацію, перкусію грудної клітки та аускульту легень у хворого із обструктивним захворюванням легень. Визначити основні симптоми та синдроми.
11. Провести розпитування та фізикальне дослідження хворого з синдромом ущільнення легень (пневмонією). Визначити основні симптоми та синдроми.
12. Провести розпитування та фізикальне обстеження хворого із плевритом. Визначити характер плевриту, основні симптоми та синдроми при ньому.
13. Провести розпитування, огляд та пальпацію живота у хворого з патологією ШКТ. Визначити провідні синдроми.
14. Проаналізувати результати дослідження шлункового вмісту. Визначити стан шлункової секреції та оцінити його кислотоутворюючу функцію.
15. Провести розпитування, огляд та пальпацію живота у хворого з патологією жовчовивідних шляхів. Перевірити основні симптоми, характерні для ураження жовчного міхура. Визначити основні синдроми.

16. Оцінити дані багатомоментного дуоденального зондування пацієнта із захворюванням жовчовивідних шляхів. Визначити основні симптоми та локалізацію ураження.
17. Провести розпитування та огляд хворого з захворюванням печінки (гепатит або цироз печінки). Визначити основні симптоми та синдроми.
18. Провести фізикальне дослідження хворого на гепатит (або цироз печінки). Визначити основні синдроми з урахуванням даних біохімічного дослідження крові та аналізу сечі.
19. Провести фізикальне дослідження хворого із захворюванням нирок. Визначити основні синдроми.
20. Проаналізувати загальноклінічний аналіз сечі хворого із захворюванням нирок, аналіз сечі за Зимницьким та Нечипоренком. Визначити основні симптоми та синдроми. Зробити висновок про характер ураження нирок.
21. Провести фізикальне обстеження хворого із анемією. Визначити основні симптоми та синдроми, з урахуванням загального аналізу крові визначити характер анемії.
22. Проаналізувати загальний аналіз крові хворого на лейкоз. Визначити основні лабораторні симптоми та вид хронічного лейкозу.
23. Провести розпитування та загальний огляд хворого на цукровий діабет.
24. Дослідити пульс на судинах верхніх та нижніх кінцівок та артеріальний тиск. Визначити основні симптоми та синдроми.

ПЕРЕЛІК НАВЧАЛЬНО-МЕТОДИЧНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

Основна література:

1. Синяченко О.В., Ігнатенко Г.А. Пропедевтика внутрішніх хвороб в рисунках, схемах, таблицях.- Донецьк: Донеччина, 2003.-548с.
2. Пропедевтика внутрішніх хвороб з доглядом за хворими / За заг. ред. Єпішина А.В. - Тернопіль: Укрмедкнига, 2001. .-768с.
3. Пропедевтика внутрішніх хвороб за ред. Ю.І.Децика, К. "Здоров'я", 1996
4. Шкляр М.Б. Диагностика внутренних болезней. К.: 1972.
5. Яворський О.Г., Ющик Л.В. Пропедевтика внутрішніх хвороб у запитаннях і відповідях. К.: "Здоров'я", 2003.
6. Пропедевтика внутренних болезней. Гребенев А. Л., 6-е изд. М.: Медицина,-М., 2005. - 512с.
7. Основы семиотики заболевания внутренних органов. Учебное пособие. Струтынский А. В., Баранов А.П., и др. изд. «Медпресс-информ» 2008.
8. Методичні розробки для аудиторної та самостійної роботи студентів.

Додаткова література:

1. Василенко В.Х. Введение в клинику внутренних болезней.-М.: Медицина, 1985.
2. Губергриц А.Я. Непосредственное исследование больного.- М.: Медицина, 1972.
3. Основы медичних знань та методи лікування за Девідсоном (т.1-2) - пер. с англ., Київ:"Кобза",1994.
4. П.Грандо А.А., Грандо С.А. Врачебная этика и деонтология. - К: Здоров'я, 1994.
5. Дзяк Г.В., Хомазюк Т.А., Нетяженко В.З. Основы диагностики внутренних хвороб (довідник). - Дн-ск, видавництво ДДМА, 2001.
6. Струтынский А.В., Баранов А.П., Ройтберг Г.Е., Гапоненков Ю.П. Основы семиотики заболеваний внутренних органов: Атлас.-М.: РГМУ, 1997.-224с.
7. Гребенев А.Л. Пропедевтика внутренних болезней.-М.: Медицина, 1995.-592с.
8. Учебное пособие «Пальпация» под ред. чл.-кор.АМНУ, проф. Синяченко О.В./Донецк.-2007.-150с.
9. Учебное пособие «Фонокардіографія» под ред. проф. Ігнатенко Г.А./Донецк.-2007.-120с.